

**Інститут педагогіки і психології професійної освіти
Академії педагогічних наук України**

Тімець Оксана Володимирівна

УДК 378.14+ 908

**ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ГЕОГРАФІЇ І БІОЛОГІЇ ДО
КРАЄЗНАВЧО-ТУРИСТСЬКОЇ РОБОТИ З УЧНЯМИ**

13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Київ - 2001

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Інституті педагогіки і психології професійної освіти АПН України.

- Науковий керівник:** доктор психологічних наук, професор
Семиченко Валентина Анатоліївна,
Інститут педагогіки і психології професійної освіти АПН України, головний науковий співробітник відділу теорії і практики педагогічної майстерності.
- Офіційні опоненти:** доктор педагогічних наук, професор
Сиротенко Анатолій Йосипович,
Інститут проблем виховання АПН України, головний науковий співробітник лабораторії діяльності позашкільних закладів;
кандидат педагогічних наук
Вербицький Володимир Валентинович,
Український державний еколого-натуралістичний центр учнівської молоді Міністерства освіти і науки України, директор.
- Провідна установа:** Полтавський державний педагогічний університет імені В.Г.Короленка, кафедра педагогіки,
Міністерство освіти і науки України, м. Полтава.

Захист відбудеться "28" березня 2001 р., о 14 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.451.01 в Інституті педагогіки і психології професійної освіти АПН України за адресою: 04060, м.Київ, вул. М.Берлінського, 9, 5 поверх, зал засідань.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Інституту педагогіки і психології професійної освіти АПН України за адресою: 04060, м.Київ, вул. М.Берлінського, 9, 5 поверх, зал засідань.

Автореферат розісланий "28" лютого 2001 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Цибульська Г.М.

Загальна характеристика роботи

Актуальність та доцільність дослідження. Сучасні умови суспільного розвитку України потребують переходу вищої школи на нову концепцію підготовки майбутніх спеціалістів, вдосконалення її якості, інтегрування, підвищення рівня професіоналізму, компетентності, інтелектуальної культури вчителя. Окреслені національною державною програмою “Освіта” (“Україна XXI ст.”) завдання передбачають спрямування вищої освіти на забезпечення фундаментальної наукової, загальнокультурної і практичної підготовки фахівців.

Сьогодні ще неповністю подолані наслідки загальної кризи вищої школи. Адже до навчально-виховного процесу вищих педагогічних закладів освіти ще не завжди включаються питання вивчення різних аспектів рідного краю (історії, природи, екологічного стану довкілля, етнографії тощо), вирішення яких передбачає краєзнавчо-туристська робота. А це зумовлює необхідність створення певних умов для підготовки учителів до краєзнавчо-туристської роботи на належному теоретико-практичному рівні.

Виховання всебічно розвинутого сучасного громадянина не може бути здійснено, якщо навчально-виховний процес обмежується лише стінами навчальних закладів, підручниками. Як би повноцінно не описувався матеріал у підручниках, якою б не була повною розповідь учителя, світ з усією його багатогранністю відкривається перед очима школяра лише тоді, коли відбувається безпосередній контакт із ним. Навчання і виховання не можуть бути досконалими, якщо вони обмежені тільки школою та відірвані від реального життя і проблем навколишнього світу.

Освіта активно шукає педагогічні засоби, за допомогою яких здійснюється зв'язок школи з життям. Одним із таких засобів у системі навчально-виховного процесу є краєзнавчо-туристська робота, яка відіграє важливу роль у розвитку особи школяра, задоволенні його потреб та самореалізації, покликана сприяти вдосконаленню морального, естетичного, правового, екологічного, фізичного виховання учнів. Вона поєднує питання вивчення рідного краю, його історії, географії, фольклористики, екологічного стану довкілля з вихованням патріотизму, формуванням особистісних якостей та емоційним впливом на учнів. Тому краєзнавчо-туристську діяльність сьогодні необхідно розглядати не як додатковий аспект, а як нормативний зміст навчання і виховання підростаючого покоління.

Аналіз документальних, літературних та інших джерел вказує на те, що за останні роки роль краєзнавчо-туристської роботи в освіті значно зросла. Про це свідчить той факт, що, при отриманні ряду спеціальностей (“Географія і біологія”, “Біологія і географія”, “Географія і фізична культура”, “Географія та історія”), майбутнім учителям присвоюється кваліфікація “Організатор краєзнавчо-туристської роботи”. Крім того, відповідно до національної програми “Освіта” (“Україна XXI ст.”) розробляються концепції неперервної освіти з усіх навчальних предметів, у тому числі й краєзнавчо-туристського напрямку. Однак масова школа й досі не має

загальнодержавних програм з краєзнавства і туризму. Прагнучи вирішити це, багато вчителів працюють за авторськими чи регіональними програмами. Проте у практиці проведення краєзнавчо-туристської роботи в школах фактично відсутні обґрунтовані засоби досягнення кінцевих результатів роботи, мета й чіткі завдання. У деяких випадках самі вчителі, не маючи краєзнавчо-туристської підготовки, до кінця не розуміють значущості цієї роботи, не вміють її проводити.

Аналіз навчальних програм вищих навчальних закладів з різних дисциплін показав, що до здійснення краєзнавчо-туристської роботи з учнями можна готувати учителя будь-якого предмета. Але сьогодні найбільший потенціал у цьому напрямі мають учителі географії і біології. Саме географія і біологія мають великі можливості пошуку та використання краєзнавчо-туристської інформації, проведення глибокої і змістовної дослідницької роботи з цього напрямку. Крім того, поряд зі своїм власним матеріалом, географія і біологія мають реальні можливості трансформації краєзнавчо-туристських ідей, активного їх використання і актуалізації у навчально-виховному процесі.

Інтерес до різнобічного вивчення довкілля існував в освіті з давніх часів. Теоретичні й методичні основи дослідження рідного краю склалися під впливом передових ідей А.А.Дістервега, Я.А.Коменського, К.Д.Ушинського, В.О.Сухомлинського, С.Ф.Русової.

Питання теорії і практики краєзнавчо-туристської роботи розкриваються у працях А.В.Даринського, М.П.Крачило, М.Ю.Костриці, В.В.Обозного, І.Т.Пруса, К.Ф.Строева, І.В.Соколової, Н.С. Юньєва та інших. Наголошується, що саме вивчення рідного краю сприяє поліпшенню засвоєння навчального матеріалу різних шкільних предметів.

Отже, помітним є зростання інтересу вчених та учителів-практиків до краєзнавчо-туристської роботи з учнями. Водночас аналіз наукових джерел показує, що у проблемі підготовки майбутніх учителів до краєзнавчо-туристської роботи з учнями багато питань ще не вирішено. У сучасній системі підготовки майбутнього вчителя до краєзнавчо-туристської роботи простежуються суперечності між вимогами до високого рівня кваліфікації учителя - організатора цієї роботи, з одного боку, та недостатнім рівнем його підготовки в означеному аспекті, - з іншого; між підвищенням значення краєзнавства і туризму в діяльності школи та рівнем їх розвитку; у цілому між змінами у педагогічній діяльності учителя, що виникли в результаті реформування системи освіти, і рівнем їх відображення у змісті та формах краєзнавчо-туристської підготовки учителя. Отже, нагальна потреба у підвищенні рівня підготовки учителів до краєзнавчо-туристської роботи та недостатня розробленість теоретичних і практичних аспектів даної проблеми зумовили вибір теми нашого дослідження: "Підготовка майбутніх учителів географії і біології до краєзнавчо-туристської роботи з учнями".

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тема дисертації входить до

плану науково-дослідних робіт Інституту педагогіки і психології професійної освіти АПН України як складова колективної теми відділу теорії і практики педагогічної майстерності “Концептуальні засади психолого-педагогічної підготовки учителів в сучасних умовах (питання теорії і технології)”, РК №0197И006397.

Об’єкт дослідження - процес професійної підготовки майбутніх учителів географії і біології у вищих педагогічних закладах освіти.

Предмет дослідження - організаційно-педагогічні умови підготовки майбутнього учителя географії і біології до краєзнавчо-туристської роботи з учнями.

Мета дослідження – визначення, теоретичне обґрунтування й експериментальна перевірка організаційно-педагогічних умов ефективної підготовки майбутніх учителів географії і біології до краєзнавчо-туристської роботи з учнями.

Концептуальну ідею дослідження складає положення про те, що краєзнавчо-туристська підготовка майбутніх учителів є соціальною вимогою, має багатоаспектний характер і базується на продовженні історичних традицій педагогічної теорії і практики. Підготовка майбутніх учителів географії і біології до краєзнавчо-туристської роботи з учнями – це цілісний процес, що включає: позитивну спрямованість на відповідну роботу з учнями, розвиток необхідних рис характеру; формування відповідних знань, умінь і навичок; оволодіння практичним досвідом проведення краєзнавчо-туристської роботи. Ефективність підготовки буде високою, якщо у студента сформовано інтегративну якість - стан готовності до краєзнавчо-туристської роботи з учнями.

Гіпотеза дослідження ґрунтується на припущенні, що підготовка майбутніх учителів географії і біології до краєзнавчо-туристської роботи з учнями буде ефективною за умови:

- формування позитивної спрямованості майбутніх учителів на краєзнавчо-туристську роботу з учнями, актуалізацію у студентів наявного та засвоєння нового практичного досвіду шляхом включення у краєзнавчо-туристську діяльність;
- розроблення змісту теоретичної та методичної підготовки майбутніх учителів до краєзнавчо-туристської роботи з учнями;
- обґрунтування та експериментальної перевірки технології формування готовності майбутніх учителів географії і біології до краєзнавчо-туристської роботи.

Завдання дослідження:

1. Дослідити сучасний стан розробленості проблеми професійно-педагогічної підготовки студентів до краєзнавчо-туристської роботи з учнями й проаналізувати історичний розвиток краєзнавства і туризму в Україні.

2. Конкретизувати, обґрунтувати й уточнити зміст і обсяг знань, умінь і навичок майбутніх учителів з краєзнавчо-туристської роботи, якісні і кількісні показники їх готовності до цієї роботи.

3. Побудувати та експериментально перевірити теоретичну модель підготовки майбутніх

учителів географії і біології до краєзнавчо-туристської роботи у вищих педагогічних закладах освіти.

4. Розробити, теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити технологію формування готовності майбутніх учителів географії і біології до краєзнавчо-туристської роботи під час навчання у вищих педагогічних закладах освіти.

Загальна методологія дослідження ґрунтується на найважливіших методологічних і загальнотеоретичних принципах процесу пізнання, основних положеннях педагогіки, психології та філософії про зв'язок теорії з практикою; головних ідей системного підходу як методологічного способу пізнання педагогічних та психологічних явищ, ідей особистісно-орієнтованого навчання.

Теоретичною основою дисертаційної роботи є концептуальні ідеї національного виховання і педагогічної освіти (І.А.Зязюн, Є.С.Клос); положення про сутність підготовки вчителя до виховної діяльності (І.А.Зязюн, А.Й.Капська, В.О.Сухомлинський та ін.); теорія особистісно-діяльнісного підходу та специфіка його реалізації в процесі професійної підготовки спеціаліста (М.С.Каган, О.М.Леонтьєв, С.Л.Рубінштейн, В.А.Семиченко та ін.). В основу дослідження покладено провідні положення ряду державних документів, зокрема Закону України "Про освіту", Державної національної програми "Освіта" ("Україна ХХІ ст."), результати наукових психологічних та педагогічних досліджень з питань підготовки майбутніх спеціалістів.

Дослідження виконувалося у декілька етапів. На першому етапі (1996-1997 рр.) здійснювався теоретичний аналіз досліджуваної проблеми. Вивчалася психологічна, педагогічна і фахова література з питань краєзнавчо-туристської роботи з учнями. Здійснювався ретроспективний аналіз даної проблеми. Визначалися провідні ідеї дослідження, обґрунтовувалася його наукова значимість, розроблялися теоретичні позиції і програма роботи, спрямованої на виконання поставлених завдань.

На другому, констатуючому етапі (1997-1998 рр.) уточнювалася гіпотеза дослідження. Розроблялися зміст і структура дослідження, визначалися показники і рівні готовності майбутнього учителя географії і біології до краєзнавчо-туристської роботи з учнями, умови, які, за нашою гіпотезою, сприятимуть підвищенню ефективності краєзнавчо-туристської роботи майбутніх учителів з учнями. Вивчався реальний стан готовності студентів різних факультетів вищих педагогічних закладів освіти до краєзнавчо-туристської роботи, вплив ВНЗ (вищих навчальних закладів) на формування даної готовності. Була розроблена й апробована навчальна програма спецкурсу "Загальне краєзнавство і туризм", підібраний необхідний навчальний матеріал для лекцій і практичних занять.

На третьому етапі дослідження (1998-2001 рр.) проводилися аналіз і узагальнення отриманих результатів, виявлялися кількісні і якісні показники рівнів готовності студентів до краєзнавчо-туристської роботи. Проводилася апробація рекомендацій та впровадження їх у

практику роботи ВНЗ. Здійснювалося літературне оформлення результатів усього дисертаційного дослідження.

Методи дослідження. Для перевірки висунутої гіпотези і вирішення поставлених завдань дослідження використовувався комплекс методів:

- теоретичного пошуку - аналізу філософської, психологічної та педагогічної літератури у контексті означеної проблеми, теоретичного моделювання; вивчення і узагальнення педагогічного досвіду;
- збору емпіричних даних – бесіди, спостереження, опитування (анкетування, інтерв'ювання), тестування, методи експертних оцінок, самооцінювання, вивчення результатів навчальної діяльності суб'єктів педагогічного процесу;
- педагогічного експерименту - пошуковий, діагностичний, констатуючий та формуючий;
- обробки та інтерпретації отриманих даних – порівняльний та статистичний методи.

Експериментальна база дослідження. Дослідно-експериментальна робота виконувалася на базі Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини, Кримського державного гуманітарного інституту, Мелітопольського державного педагогічного університету. Всього різними видами діяльності було охоплено 47 вчителів м. Умані, Уманського району, близько 1000 студентів вищих педагогічних навчальних закладів.

Наукова новизна одержаних результатів:

- вперше дано визначення та обґрунтування поняття “готовність до краєзнавчо-туристської роботи”, розкрито його структурні компоненти (афективний, когнітивний, технологічний) та запропоновано методику його діагностування;
- подальшого розвитку набуло визначення змісту підготовки майбутніх учителів географії і біології до краєзнавчо-туристської роботи, що містить відповідний обсяг знань, умінь і навичок, якісні і кількісні показники їх засвоєння;
- здійснено систематизацію краєзнавчо-туристської діяльності за різними напрямками роботи (географічний, біологічний, історичний, фольклорно-мистецтвознавчий, господарчий, екологічний та ін.);
- створено теоретичну модель підготовки майбутніх вчителів географії та біології краєзнавчо-туристської роботи з учнями;
- визначено інтегровані критерії ефективності підготовки учителя-організатора краєзнавчо-туристської роботи;
- теоретично обґрунтовано вимоги до технології підготовки майбутніх учителів географії і біології до краєзнавчо-туристської роботи з учнями.

Теоретичне значення роботи полягає у визначенні ролі й місця краєзнавчо-туристської роботи в освіті, в тому числі на різних етапах розвитку педагогічної думки в Україні; визначенні структури і змісту організації навчального процесу у ВНЗ засобами теоретичного моделювання;

обґрунтуванні поняття “готовність до краєзнавчо-туристської роботи”, що виходить з загального поняття “готовність до професійної діяльності”; визначенні змісту знань, умінь і навичок з краєзнавчо-туристської роботи та показників їх сформованості у майбутніх учителів географії і біології.

Практичне значення одержаних результатів полягає у розробці, експериментальній перевірці та впровадженні навчально-методичного комплексу, спрямованого на підготовку майбутніх учителів до краєзнавчо-туристської роботи з учнями, що включає:

- навчальну програму “Загальне краєзнавство і туризм” для педагогічних спеціальностей вищих навчальних закладів з обґрунтуванням технології її реалізації;
- краєзнавчі завдання для польових, педагогічних практик та роботи студентів у дитячих громадських об’єднаннях.

За результатами дослідження підготовлено навчальний посібник “Краєзнавство і туризм” (Тімець О.В. – К.: Знання, 1999. - 120с.) та навчальну програму “Загальне краєзнавство і туризм” (Тімець О.В. – К.: Науковий світ. - 2000. - 22с), які використовуються у вищих педагогічних закладах освіти при підготовці майбутніх учителів до краєзнавчо-туристської роботи.

Результати дослідження можуть бути використані при створенні стандартів краєзнавчо-туристської освіти, при розробці навчальних планів, програм для студентів різних факультетів педагогічних інститутів та університетів, при створенні професіограми організатора краєзнавчо-туристської роботи з учнями. Навчальний посібник “Краєзнавство і туризм” може використовуватися як лекційний матеріал для підготовки студентів - майбутніх організаторів краєзнавчо-туристської роботи з учнями.

Наукові положення, навчальні матеріали, методичні рекомендації **впроваджувалися** у навчально-виховний процес Кримського державного гуманітарного інституту (довідка №547 від 28.10.1999 року); Уманського державного педагогічного університету (довідка № 248/03 від 29.03.2000 року); Мелітопольського державного педагогічного університету (довідка №583 від 23.09.2000р.); довідка № 4.3-5-5/713 від 5.05.2000 року, видана Міністерством освіти і науки України.

Особистий внесок здобувача полягає у побудові та експериментальній перевірці моделі підготовки майбутніх учителів до краєзнавчо-туристської роботи; розробці навчальної програми спецкурсу “Загальне краєзнавство і туризм”; визначенні теоретичних, методичних, технологічних і технічних особливостей спецкурсу та краєзнавчих завдань для польових і педагогічних практик, роботи студентів у дитячих громадських об’єднаннях; розробці і впровадженні діагностичних методик визначення рівнів готовності учителів географії і біології до краєзнавчо-туристської роботи під час навчання у вищих педагогічних закладах освіти.

Вірогідність одержаних результатів визначається методологічною і теоретичною

обґрунтованістю вихідних позицій дослідження, критичним аналізом та узагальненням значного обсягу досліджуваного матеріалу, використанням комплексу взаємодоповнюючих методів дослідження, підпорядкованих його меті, предмету і завданням, експериментальною перевіркою гіпотези, а також отриманими позитивними експериментальними результатами.

На захист вносятся :

1. Зміст краєзнавчо-туристської роботи, який дозволяє удосконалити і систематизувати підготовку майбутніх учителів до досліджуваного аспекту діяльності;
2. Теоретично обґрунтована та експериментально перевірена модель підготовки майбутніх учителів географії і біології до краєзнавчо-туристської роботи з учнями;
3. Технологія формування у майбутніх учителів краєзнавчо-туристських знань, умінь і навичок.

Апробація результатів дослідження здійснювалася в Уманському державному педагогічному університеті імені Павла Тичини, матеріали повідомлялися та обговорювалися на засіданнях і семінарах кафедри педагогіки, а також шляхом публікації методичних матеріалів і результатів дослідження. Основні висновки дослідження доповідалися й обговорювалися на міжнародних науково-практичних конференціях, конгресах, зокрема: “Особливості сучасного розвитку природничих наук” (Умань, 1997); “Педагогічні основи підготовки майбутніх учителів до краєзнавчо-туристичної роботи з учнями” (Чернівці, 1999); “Краєзнавчо-туристична робота студентів під час педагогічної практики: важливий фактор їх професійної підготовки” (Вінниця, 1999); “Підготовка вчителів до здійснення національного виховання учнів засобами краєзнавства і туризму” (Київ, 2000); “Екологічне краєзнавство як одна з чільних ланок краєзнавчих досліджень” (Умань, 2000); “Літературне краєзнавство як необхідна складова у комплексному дослідженні рідного краю” (Умань, 2000); “Экология и образование” (Мінськ, 2000); у звітах роботи екологічної лабораторії Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини (Умань, 1998, 1999, 2000).

За темою дослідження автор має 23 публікації. Основні результати дослідження **висвітлені** у 13 публікаціях, всі написано без співавторів, у тому числі: 4 статті у провідних наукових фахових виданнях, 1 навчальний посібник, 1 навчальна програма, рекомендована Міністерством освіти і науки України, 4 статті у науково-методичних збірниках, 3 статті у збірниках матеріалів конференцій.

Структура дисертаційної роботи.

Дисертація складається з вступу, двох розділів, коротких висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел (243 найменування), 17 таблиць на 9 сторінках, 3 схем на 3 сторінках та 4 малюнків на 3 сторінках, а також 6 додатків, що займають 37 сторінок. Загальний обсяг дисертації 220 сторінок, основний зміст викладено на 161 сторінці.

Основний зміст дисертації

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дослідження, визначено мету, об'єкт, предмет; сформульовано гіпотезу і завдання дослідження, розкрито його методологічні основи і методи, етапи дослідно-експериментальної роботи, її наукову новизну, теоретичне та практичне значення, подано концепцію, дані про апробацію та впровадження здобутих результатів у практику.

У **першому розділі** - "Теоретико-методичні основи підготовки майбутніх учителів до краєзнавчо-туристської роботи з учнями" - розкрито мету, завдання, сутність краєзнавчо-туристської роботи з учнями, визначено стрижневі лінії у краєзнавчому дослідженні території рідного краю, розкрито стан проблеми в теорії і практиці педагогічних закладів освіти України, розкрито теоретичні основи та особливості професійної краєзнавчо-туристської підготовки майбутніх учителів географії і біології, визначено рівні готовності студентів до майбутньої краєзнавчо-туристської роботи з учнями.

Як показало вивчення педагогічної і краєзнавчої літератури, важливе значення в освіті підростаючих поколінь мають принципи навчання і виховання, у тому числі краєзнавчого, узагальнені у науково-педагогічних роботах М.С.Грушевського, Я.І.Головацького, Г.С. Ващенко, С.Ф.Русової, В.О.Сухомлинського, у яких краєзнавча робота виступає засобом формування національної свідомості учнів. Про необхідність краєзнавчо-туристської роботи вказується і в роботах А.С.Баркова, М.П.Мілонова, Ю.Ф.Кононова, А.М.Разгона, М.Г.Стельмаховича, де подаються теоретичні основи краєзнавства; В.В.Борисова, А.В.Даринського, К.Ф.Строєва, І.Т.Пруса, що зробили значний внесок у розвиток методики краєзнавчої роботи в школі; у наукових працях І.К.Анрухів, Г.В.Білавича, І.К.Люблінця, З.М.Нагачевської, які аналізують краєзнавчу діяльність культурно-освітніх товариств; у навчально-методичних посібниках, підручниках М.К.Костриці, М.П.Крачила, В.В.Обозного, де висвітлюються питання необхідності краєзнавчо-туристської підготовки майбутніх учителів.

Виходячи з аналізу краєзнавчих джерел, краєзнавство відзначається як життєзнавство, як таке вивчення учнями під керівництвом учителя навколишньої природи, життя і праці людей, суспільних відносин, яке формує їхній світогляд, їхні переконання, створює активне ставлення до навколишнього світу, допомагає виховувати характер.

Краєзнавче вивчення рідного краю включає такі напрями: географічне, біологічне, етнографічне, літературно-мистецтвознавче, господарче, екологічне, історичне, музеєзнавство, організацію краєзнавчо-туристської діяльності.

У першому розділі аналізується стан краєзнавчо-туристської підготовки майбутніх учителів у вищих навчальних педагогічних закладах освіти України, аналізуються програми ВНЗ з різних навчальних дисциплін на предмет виявлення в їх змісті краєзнавчих питань. З'ясовано причини низького рівня відповідної підготовленості студентів вищих педагогічних навчальних закладів, зроблено припущення, що головною з них є відсутність ґрунтовного інтегрованого курсу з

краєзнавства і туризму. Аналіз дозволив стверджувати, що підготовка майбутніх учителів до краєзнавчо-туристської роботи є важливим, необхідним, перспективним компонентом підготовки педагогів, який, однак, ще не знайшов свого достатнього науково-методичного відображення в теорії та практиці вищої школи.

З огляду на особливості професійної підготовки майбутнього освітянина (оволодіння знаннями, вміннями здійснювати краєзнавчо-туристську роботу, особливий психологічний стан, що проявляється в улаштованості на досліджуваний аспект діяльності, гнучке професійне мислення тощо) було створено модель професійної підготовки майбутніх учителів географії і біології до краєзнавчо-туристської роботи з учнями (рис. 1), що має такий компонентний склад:

- накопичення теоретичних знань про суть, форми і напрями, способи і методи краєзнавчо-туристської роботи;
- виділення провідних ідей змісту навчального матеріалу, на основі яких формуються не тільки знання, а й погляди, переконання, ідеали, ціннісні орієнтири, розуміння значення краєзнавчо-туристської роботи;
- формування особистісних якостей, у т.ч. рис характеру, підвищення мотивації, розуміння значущості краєзнавчо-туристської роботи;
- здатність до самоосвіти, саморозвитку самопізнання своєї індивідуальності, творчого потенціалу;
- набуття практичних навичок та вмінь, формування технології проведення стаціонарних і туристських форм роботи та навчально-дослідницької краєзнавчо-туристської діяльності в школі та в дитячих громадських об'єднаннях.

На основі наукових даних з проблеми здійснення учителями краєзнавчо-туристської роботи (С.В.Бабкова, А.С.Барков, Л.С.Берг, О.В.Брайченко, Б.З.Вульфів, М.М.Поташник, П.В.Іванов, М.П.Крачило, В.В.Обозний та ін.) можна стверджувати, що готовність учителя до краєзнавчо-туристської роботи з учнями, здебільшого визначається сформованістю особистості учителя, в основі якої лежать: спрямованість на краєзнавчо-туристську роботу в професійній діяльності, здібності до неї, наявність стійких знань, вмінь і навичок.

Здійснений аналіз педагогічних досліджень з проблеми підготовки майбутніх учителів до професійної діяльності дозволив нам виділити в структурі готовності майбутніх учителів географії і біології до краєзнавчо-туристської роботи з учнями такі компоненти: афективний, когнітивний, технологічний.

Зміст **афективного** компонента відображає націленість особистості на педагогічну діяльність, як у цілому, так і на її краєзнавчо-туристський аспект. Ефективне здійснення практичної підготовки студентів до вільного і свідомого професійного самовизначення передбачає виявлення, аналіз, оцінку та інтереси особистості, якими детерміновано вибір певного життєвого шляху. Адже

під час напруженого пошуку людиною тієї сфери професійної діяльності, в якій найбільш повно було б реалізовано її творчий потенціал, актуалізується мотиваційна сторона професійного становлення особистості.

Когнітивний компонент передбачає наявність інформації про краєзнавчо-туристську роботу з учнями та шляхи її реалізації у навчально-виховному процесі. Він представлений обізнаністю майбутнього учителя у питаннях краєзнавчо-туристської роботи: знання про зміст, форми, рівні, засоби, способи та шляхи її реалізації.

Враховуючи, що педагогічні уміння є складовою готовності до краєзнавчо-туристської роботи з учнями, зміст **технологічного** компонента передбачає наявність у майбутнього учителя умінь здійснювати краєзнавчі дослідження та проводити туристські походи з учнями. Цей компонент відображає ступінь сформованості умінь краєзнавчо-туристської роботи, які мають вирішальне значення для збагачення професійного потенціалу майбутніх учителів.

Отже, готовність до краєзнавчо-туристської роботи – це певний стан, який виникає внаслідок інтеграції мотивів, установок, психологічних якостей, професійних знань, умінь і навичок, досвіду. Цілісність цього утворення визначається повноцінним розвитком афективного, когнітивного і технологічного компонентів.

Узагальнені результати анкетування учителів-практиків м. Умані й Уманського району свідчать, що краєзнавчо-туристська робота в школах проводиться не на належному рівні. Учителі визначили ряд факторів, що впливають на низький рівень краєзнавчо-туристської роботи: низький рівень спеціальної підготовки учителів до краєзнавчо-туристської роботи з учнями - 92%; відсутність економічних стимулів - 61%; недостатня забезпеченість спеціальною методичною літературою й туристським спорядженням - 42%; відсутність чітких взаємозв'язків з позашкільними закладами –39%; відсутність навчального предмета, який передбачав би підготовку до краєзнавчо-туристської роботи - 36%.

Таким чином, найбільш вагомою причиною низького рівня організації краєзнавчо-туристської роботи в школі є недостатній рівень підготовки вчителів та відсутність навчального предмета з краєзнавства і туризму.

При дослідженні особливостей краєзнавчо-туристської підготовки студентів, вивченні педагогічної літератури, програм, методичних посібників з краєзнавчо-туристською спрямованістю було встановлено, що процес підготовки майбутніх учителів географії і біології до краєзнавчо-туристської роботи з учнями ще недостатньо вивчений і розроблений, не забезпечений широкий зв'язок теорії з практикою, відсутня чітка система впровадження досліджень рідного краю у навчальні дисципліни ВНЗ та вивчення інтегрованого курсу з краєзнавства і туризму. Усе це підтверджує не тільки об'єктивну необхідність професійної підготовки майбутніх учителів до краєзнавчо-туристської роботи, а й необхідність розробки основних напрямів такої підготовки та її

структури.

Здійснений аналіз існуючих програм краєзнавчо-туристської освіти майбутніх учителів дозволив нам виявити допущені недоліки в її змісті та формах, послідовності викладу. У деяких ВНЗ відсутня краєзнавча практика, обмаль годин на вивчення краєзнавства і туризму, відсутні окремі напрями краєзнавчо-туристської роботи. Така невідповідність виключає можливість надання певної інформації про рідний край та методики ознайомлення з його особливостями, що робить знання студентів фрагментарними. Тому важливим напрямом вдосконалення навчально-виховного процесу є введення у ВНЗ спецкурсу “Загальне краєзнавство і туризм”.

У **другому розділі** - “Дослідно-експериментальна робота з удосконалення підготовки майбутніх учителів географії і біології до краєзнавчо-туристської роботи з учнями” - визначено педагогічні умови забезпечення готовності студентів до відповідної роботи, розкрито зміст, методику і результати дослідно-експериментальної роботи.

При створенні програми спецкурсу враховувалося те, що підготовка майбутніх учителів географії і біології до краєзнавчо-туристської роботи з учнями є цілісним процесом, спрямованим на формування афективного, когнітивного і технологічного компонентів готовності студентів під час пізнавальної, дослідницької діяльності, творчого пошуку, практичної діяльності у колективі.

У другому розділі теоретично обґрунтовано та експериментально перевірено технологію, умови й методику підготовки майбутніх учителів географії і біології до краєзнавчо-туристської роботи. Така технологія ґрунтується на результатах аналізу теоретичних аспектів досліджуваної проблеми та експериментальної роботи.

Формуючий експеримент, під час якого апробувалася авторська програма та обґрунтовувалися професійно-педагогічні умови підготовки майбутніх вчителів до краєзнавчо-туристської роботи, проводився на базі Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини, на природничому факультеті, у двох паралельних групах: в контрольній групі - 30 чоловік, в експериментальній - 31. Розроблена і впроваджена в навчально-виховний процес ВНЗ експериментальна технологія (експериментальна група) на відміну від традиційної (контрольна група) передбачала поетапне формування готовності студентів до краєзнавчо-туристської роботи:

1) вивчення спецкурсу “Загальне краєзнавство і туризм”;

2) виконання краєзнавчих завдань під час польової, педагогічної практики, роботи в дитячих громадських об’єднаннях. Це відображено в моделі підготовки майбутніх учителів географії і біології до краєзнавчо-туристської роботи з учнями (рис. 1).

Експериментальне дослідження показало, що підготовка майбутніх учителів до краєзнавчо-туристської роботи найбільш успішно здійснювалася під час вивчення ними спеціального курсу “Загальне краєзнавство і туризм”, де відбувався розвиток афективного і

когнітивного компонентів готовності до досліджуваної діяльності. Після виконання студентами краєзнавчих завдань під час польової, педагогічної практики, роботи в дитячих громадських об'єднаннях підвищився рівень технологічного компоненту. Такий підхід до формування особистісної мотивації, знань, умінь і навичок майбутніх учителів до краєзнавчо-туристської роботи відповідає вимогам системного підходу до навчання, шкільної та позашкільної освіти, самоосвіти.

Рис. 1. Модель підготовки майбутніх учителів географії і біології до краєзнавчо-туристської роботи з учнями

Аналіз даних, отриманих під час дослідження, дає підстави стверджувати, що у процесі експерименту відбулися зміни мотиваційної сфери студентів (особистісного ставлення до краєзнавчо-туристської діяльності), рівня їхніх знань і вмінь. Всі експериментальні результати узагальнені й оброблені методами математичної статистики, що дозволило оцінити достовірність і надійність отриманих результатів.

На основі аналізу результатів анкетного опитування, тестування та узагальнення оцінок знань, умінь і навичок студентів було визначено високий, середній і низький рівні підготовленості майбутніх учителів географії і біології до краєзнавчо-туристської роботи з учнями.

Високий рівень. На цьому рівні проявляється високий ступінь сформованості готовності студентів до краєзнавчо-туристської роботи з учнями. Тим, хто досяг цього рівня, притаманна глибока усвідомленість значущості діяльності учителя у напрямі залучення учнів до краєзнавчо-туристської роботи, проявляється широкий інтерес до історії, географії, літератури, етнографії, екології рідного краю та бажання передати його учням, виявляються міцні знання з краєзнавства та практики туристських походів, творче ставлення до педагогічної праці.

Середній рівень. Студенти розуміють значення краєзнавчо-туристської роботи з учнями, але їхнє ставлення до краєзнавчо-туристської діяльності має не зовсім активний характер. Головною проблемою, що виникає на шляху до досягнення творчого рівня сформованості готовності майбутніх учителів до краєзнавчо-туристської роботи з учнями, є низький рівень їх самостійності. Хоч вони вивчають краєзнавчу, психологічну та педагогічну літературу, беруть участь у всіх видах дослідницької роботи, але потребують постійного керівництва і контролю з боку викладача.

Низький рівень. Студенти розуміють загальне значення туристської діяльності як засобу проведення вільного часу, але не усвідомлюють її значущості на особистісному рівні для підготовки підростаючих поколінь до життя. У таких студентів слабо сформовані вміння й навички організації краєзнавчо-туристської дослідницької діяльності з учнями, а самоосвітня діяльність

обмежується випадковим читанням краєзнавчої, психологічної та педагогічної літератури.

Загальна характеристика рівня готовності характеризується коефіцієнтом успішності (K_u) здобуття студентами знань, умінь і навичок проведення краєзнавчо-туристської роботи. Коефіцієнт успішності виражає результати в значеннях, що характеризують ступінь їх наближення до найбільш високого, тобто абсолютного прояву даної якості.

Система дослідно-експериментальної роботи з метою формування у майбутніх учителів даної готовності складається з декількох компонентів. Для досягнення мети формуючого експерименту розв'язувалися такі завдання: визначення нецілеспрямовано набутих краєзнавчо-туристських знань, якими студенти оволодівають у ході вивчення різних навчальних дисциплін та власного досвіду; вивчення спецкурсу “Загальне краєзнавство і туризм”; проходження краєзнавчо-туристської польової практики; виконання краєзнавчо-туристських завдань під час педагогічної практики; навчально-дослідницька діяльність з учнями в дитячих громадських об'єднаннях (станція юних туристів, станція юних натуралістів, краєзнавчі й туристичні секції в Будинку школярів).

Результати дослідно-експериментальної роботи засвідчили, що 53,1% студентів експериментальної групи наблизилися до високого професійного рівня знань, умінь і навичок. У контрольній групі вони склали 27,4%. Як показало дослідження, основними чинниками приросту знань, умінь і навичок студентів було вивчення ними спецкурсу: $K_u = 0,64$ (приріст 38%), виконання завдань під час польової і педагогічної практики, робота студентів у дитячих громадських об'єднаннях – приріст 18%. У контрольній групі ці дані становлять відповідно 19% і 13%.

Наочно динаміка рівня знань студентів контрольної і експериментальної груп за період експериментального дослідження зображена на діаграмі (рис.2).

1. початок експерименту;
2. після вивчення спецкурсу;
3. після роботи студентів у дитячих громадських об'єднаннях

Рис.2. Динаміка рівня підготовки майбутніх учителів до краєзнавчо-туристської роботи з учнями

Проведена загальна порівняльна характеристика за всіма результатами експерименту дозволила виявити розбіжність в узагальненій оцінці афективного, когнітивного і технологічного компонентів готовності та K_u експериментальної і контрольної групи у межах кожного зрізу. До початку експерименту K_u студентів експериментальної групи був на 10,4% нижчий від K_u студентів контрольної групи. Після вивчення спеціального курсу K_u студентів експериментальної групи став вищим на 25% (другий зріз); після польової практики, педагогічної практики, роботи в дитячих громадських об'єднаннях на - 33,4 %.

Результати формуючого експерименту (узагальнені оцінки, коефіцієнт успішності) дали

можливість виявити рівні підготовки майбутніх учителів географії і біології до краєзнавчо-туристської роботи з учнями, що відображено в таблиці 1.

Таблиця 1

Рівні підготовки студентів контрольної та експериментальної груп до краєзнавчо-туристської роботи

Отже, запропонована методика навчання сприяла підвищенню у студентів експериментальної групи показників рівня особистісного ставлення, знань, умінь і навичок проведення краєзнавчо-туристської роботи. В цілому ж в експериментальній групі високий рівень сформованості готовності зріс на 48,2%, середній - 21,3%, низький зменшився на 69,5%. У контрольній групі ці значення становлять відповідно: 22,4%, 28,4%, 50,8%.

Висновки

1. На основі вивчення літератури та досвіду роботи ВНЗ і загальноосвітніх шкіл розкрито зміст краєзнавчо-туристської роботи як всебічного вивчення рідного краю, накопичення досвіду емоційно-позитивного ставлення та активного дослідження певної території, що сприяє моральному, естетичному, фізичному вихованню учнів, допомагає кращому засвоєнню навчальних предметів та сприяє практичному застосуванню набутих знань. Проведений ретроспективний аналіз тенденцій розвитку освіти в сфері використання краєзнавчих знань і туристської роботи довів, що майже завжди в навчально-виховному процесі одне з провідних місць відводилось вивченню особливостей рідного краю (географічних, біологічних, історичних, літературних, екологічних тощо).
2. Доведено, що ефективність краєзнавчо-туристської роботи з учнями значною мірою залежить від рівня підготовленості учителів до її проведення. Тому краєзнавчо-туристська підготовка студентів є одним з вагомих напрямів системи педагогічної освіти, необхідність здійснення якої зумовлена професійними вимогами та загальною потребою розв'язування проблем навчання і виховання учнів. Потенційно найбільш готовими до відповідної роботи є майбутні вчителі географії і біології. Дослідження стану навчально-виховної діяльності в закладах освіти, вивчення досвіду краєзнавчо-туристської роботи з школярами свідчить, що ця робота проводиться не на належному рівні. Аналіз навчальних програм, підручників, анкетування вчителів і студентів дозволили визначити причини їх недостатньої готовності до краєзнавчо-туристської роботи, найголовнішими з яких є: низький рівень спеціальної підготовки учителів та відсутність економічних стимулів.

3. Обґрунтовано, що теоретико-методичну підготовку майбутнього учителя географії і біології до краєзнавчо-туристської роботи з учнями доцільно здійснювати таким чином, щоб студенти поряд з оволодінням теоретичними знаннями, закріплювали їх під час проходження педагогічних і польових практик та усіх інших видів практичних робіт. Для цього визначено умови ефективної комплексної організації процесу формування готовності:
- актуалізація і розвиток у студентів позитивної професійної мотивації до проведення краєзнавчо-туристської роботи з учнями;
 - забезпечення теоретичної підготовки вчителів географії і біології до краєзнавчо-туристської роботи;
 - засвоєння практичного досвіду здійснення краєзнавчо-туристської роботи з учнями.
4. Побудована та експериментально перевірена теоретична модель підготовки майбутніх учителів географії і біології до краєзнавчо-туристської роботи у вищих педагогічних закладах освіти. На основі цієї моделі здійснена експериментальна робота, результати якої доводять, що ефективність підготовки майбутнього учителя географії і біології до краєзнавчо-туристської роботи залежить від рівня розвитку таких компонентів даної готовності: а) афективного (ступеня сформованості мотиваційно-ціннісної сфери: націленість особистості на педагогічну діяльність і її краєзнавчо-туристський аспект, позитивне ставлення, розуміння значущості цієї діяльності); б) когнітивного (наявності знань з краєзнавства і туризму та шляхів їх реалізації в навчально-виховному процесі); в) технологічного (сформованості у майбутнього вчителя умінь здійснення краєзнавчих досліджень та проведення туристських походів з учнями).
5. Обґрунтовано суть поняття “готовність до краєзнавчо-туристської роботи” студентів вищих педагогічних навчальних закладів. Готовність до краєзнавчо-туристської роботи – це система мотивів, особистісного ставлення, інтересу, професійних знань, умінь і навичок, досвіду засвоєння технології здійснення краєзнавчо-туристської роботи. Обґрунтовано необхідність створення відповідного курсу, спрямованого на формування готовності майбутніх учителів до краєзнавчо-туристської роботи з учнями. Визначено загальний напрям відбору навчального матеріалу, принципи, завдання спецкурсу “Загальне краєзнавство і туризм” та сформульовано його основну мету, яка полягає в тому, щоб сприяти формуванню у студентів інтересу до краєзнавчо-туристської роботи через розкриття її значимості в навчально-виховному процесі, забезпечуючи засвоєння знань та формування вмінь, накопичення практичного досвіду необхідних для проведення краєзнавчо-туристської роботи з учнями. Встановлено, що залучення студентів до практичної краєзнавчо-туристської діяльності в період польових практик і реалізація розроблених завдань під час педагогічної практики та роботи в дитячих громадських об’єднаннях забезпечує підвищення рівня підготовки майбутніх учителів до краєзнавчо-туристської роботи з учнями.

б. Експериментальна перевірка розробленої технології формування готовності майбутнього вчителя географії і біології до краєзнавчо-туристської роботи підтвердила її ефективність (високий рівень сформованості готовності в експериментальній групі зріс на 48,2%). Внаслідок конкретизації й уточнення змісту й обсягу знань, умінь і навичок майбутніх учителів з краєзнавчо-туристської роботи та запровадження розробленої технології відбулися зміни у розвитку складових компонентів досліджуваної готовності: а) підвищено рівень сформованості і суттєво збагатилася мотиваційна сфера, щодо вивчення краєзнавства і туризму та здійснення дослідницької роботи в школі; б) поглиблено рівень знань студентів про суть, форми, рівні, засоби, способи вивчення рідного краю, поєднання програмного матеріалу географії і біології з краєзнавчою інформацією; в) сформовано необхідний обсяг умінь, навичок здійснення краєзнавчо-туристської роботи, вміння використовувати краєзнавчий матеріал під час уроків. Помітною є тенденція підвищення якості процесу формування готовності студентів до краєзнавчо-туристської роботи за умови одночасного формування усіх компонентів цієї готовності.

Виконане дослідження підтвердило висунуту гіпотезу про необхідність створення спеціальної технології підготовки майбутніх учителів географії і біології до краєзнавчої роботи з учнями.

Результати дослідження дозволяють висловити **рекомендації** щодо доцільності використання визначеного змісту краєзнавчо-туристської роботи, моделі підготовки майбутніх учителів до її проведення при розробці державних стандартів педагогічної освіти, освітньо-кваліфікаційних характеристик спеціалістів.

Розроблені методичні матеріали можуть використовуватись як при підготовці майбутніх учителів, так і в процесі підвищення їх кваліфікації у закладах післядипломної педагогічної освіти.

Подальшого дослідження потребують питання розширення змісту краєзнавчо-туристської роботи, пошуку і апробації нових форм підготовки майбутніх учителів до досліджуваної роботи, де особливої уваги набувають сюжетно-рольові ігри, позааудиторна робота та інше. Необхідно вирішувати питання розробки удосконалених форм і методів введення елементів краєзнавчо-туристської роботи у педагогічну діяльність вчителя будь-якого фаху та розробити методичні основи використання краєзнавчої інформації під час вивчення всіх шкільних предметів. Більш детальної уваги заслуговують питання міжпредметних зв'язків у процесі підготовки майбутніх учителів до краєзнавчо-туристської роботи з учнями.

Завдання, поставлені на початку дисертаційної роботи повністю виконані, що підтверджується результатами дослідження.

Головні результати дисертаційного дослідження викладено в таких основних публікаціях автора:

I. Навчальні посібники, програми:

1. Тімець О.В. Краєзнавство і туризм: Навчальний посібник. - К.: Знання. - 1999.- 120с.
2. Тімець О.В. Загальне краєзнавство і туризм: Навчальна програма. - К.: Науковий світ. - 2000.- 22с.

II. Наукові статті:

3. Тімець О.В. Проблема підготовки фахівців з краєзнавчо-туристської роботи у системі педагогічної освіти України // Придніпровський вісник. - 1998.- №77 (144).- Серпень. - С.29-36.
4. Тімець О.В. Краєзнавство і туризм у системі національної педагогічної освіти //Педагогіка і психологія професійної освіти. - 1998.-№5.- С.129-135.
5. Тімець О.В. Ретроспективний аналіз та перспективи розвитку краєзнавства і туризму // Мандрівець. - 1999.- №2.- С.72-75.
6. Тімець О.В. Підготовка майбутніх учителів з краєзнавчо-туристської роботи // Рідна школа. - 1999.- №10.- С.62-64.
7. Тімець О.В. Екологічна краєзнавчо-туристська робота студентів Уманського державного педагогічного університету //Наукові записки екологічної лабораторії УДПУ.- К.: Знання. - 1998.- С.86-89.
8. Тімець О.В. Деякі аспекти формування психологічної готовності учителів до краєзнавчо-туристської роботи з учнями //Збірник наукових праць УДПУ.- К.: Знання. - 1999.- С.202-206.
9. Тімець О.В. Екотуризм в краєзнавчій освіті студентів //Зб. наукових праць Фальцфейнівські читання. - Херсон: Айлант. - 1999.- С.159-160.
10. Тімець О.В. Діяльнісний аспект краєзнавчо-туристської роботи //Наукові записки екологічної лабораторії УДПУ.- К.: Науковий світ. - 1999.- С.104-110.

III. Інші публікації:

11. Тімець О.В. Педагогічні основи підготовки майбутніх учителів до краєзнавчо-туристської роботи з учнями //Матеріали третьої міжнар. науково-практ. конф. 17-19 листопада. - 1999р.- Чернівці. - С.103-106.
12. Тімець О.В. Краєзнавчо-туристська робота студентів під час педагогічної практики: важливий фактор їх професійної підготовки /Зб. доповідей Всеукраїнської науково-методичної конференції 14-16 грудня. - 1999.- Вінниця.- С.240-243.
13. Тімець О.В. Нові підходи до краєзнавчо-туристської підготовки майбутніх учителів //Краєзнавство. Географія. Туризм. - 1999.- №41(142).- Листопад. - С.6.

Тімець О.В. Підготовка майбутніх учителів географії і біології до краєзнавчо-туристської роботи з учнями. - Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04. - теорія і методика професійної освіти. - Інститут педагогіки і психології професійної освіти АПН України, Київ, 2001.

Дисертація присвячена дослідженню проблеми підготовки майбутніх учителів географії і біології до краєзнавчо-туристської роботи з учнями. В роботі розглядаються питання змісту та організації процесу підготовки майбутніх учителів географії і біології до краєзнавчо-туристської роботи з учнями.

У ході дослідження визначено чітку систему підготовки майбутніх учителів географії і біології до краєзнавчо-туристської роботи. Обґрунтовано актуальність теми дослідження, визначена мета, об'єкт, завдання дослідження, розкрито методи і технологію роботи, етапи експериментального дослідження, подано дані про апробацію запропонованої методики підготовки майбутніх учителів географії і біології до краєзнавчо-туристської роботи.

Розкрито мету, завдання, суть краєзнавства і туризму, визначено головні напрями краєзнавчих досліджень, розкрито стан проблеми в теорії і практиці вищих навчальних закладів освіти, теоретичні основи і особливості професійної краєзнавчо-туристської підготовки майбутніх учителів.

Встановлено, що ефективність підготовки майбутніх учителів географії і біології до краєзнавчо-туристської роботи зростає за умов збагачення їх мотиваційної сфери, підвищення відповідного рівня знань, умінь і навичок. Розроблена теоретична модель підготовки майбутніх учителів до краєзнавчо-туристської роботи, спецкурс "Загальне краєзнавство і туризм" та технологія такої підготовки обґрунтовані й перевірені за допомогою методів математичної статистики. Основні результати роботи знайшли практичне застосування в організації навчального процесу університету.

Ключові слова: краєзнавство, туризм, рідний край, краєзнавчо-туристська робота з учнями, готовність до краєзнавчо-туристської роботи.

Тимец О.В. Подготовка будущих учителей географии и биологии к краеведческо-туристической работе с учащимися. - Рукопись.

Диссертація на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.04 – теория и методика профессионального образования. - Институт педагогики и психологии профессионального образования АПН Украины, Киев, 2001.

Диссертація состоит из введения, двух глав, коротких выводов к каждой главе, заключения, списка использованной литературы (243 наименования) 17 таблиц на 9 страницах, 3 схем на 3 страницах, 4 рисунков на 3 страницах, 6 приложений на 37 страницах. Рукопись диссертации имеет 220 страниц, основной текст изложен на 161 странице.

В работе раскрыты цель, задания, значение краеведческо-туристической работы с учащимися, определены главные направления в краеведческом исследовании территории родного края, раскрыто состояние проблемы в теории и практике педагогических заведений образования Украины, раскрыто теоретические основы и особенности профессиональной краеведческо-туристической подготовки будущих учителей географии и биологии, определены уровни готовности студентов к будущей краеведческо-туристической работе с учащимися.

Исходя из анализа краеведческих источников (А.В.Даринский, Н.П.Крачило, Н.Ю.Кострица, В.В.Обозный, Н.Т.Прус, К.Ф.Строев, Н.В.Соколова, Н.С.Юньев и др.), можно определить краеведение как жизневедение, как такое изучение окружающей среды, жизни людей, общественных отношений которое формирует взгляды, убеждения подрастающих поколений, делает отношение к окружающему активным, помогает воспитывать характер. Объектами для краеведческого исследования есть природа, история, население, хозяйство, культура, искусство и другие стороны жизни конкретной территории – родного края.

Краеведческое изучение родного края включает такие направления: географическое, биологическое, этнографическое, литературно-искусствоведческое, хозяйственное, экологическое краеведение, организацию краеведческо-туристической работы. Такое разнообразие в изучении местности принадлежит общему краеведению и туризму, которое способствует изучению, научному обоснованию, разработке разных форм и методов передачи последующим поколениям знаний из прошлого и современного человеческого общества и окружающей среды конкретной территории.

Педагогическая функция краеведческо-туристической работы состоит в том, чтобы приобщать подрастающие поколения к всестороннему изучению своей местности, вследствие чего можно добиться повышения эффективности учебно-воспитательного процесса в учебных заведениях, успешного освоения знаний о природе и жизни людей. В структуре готовности будущих учителей географии и биологии к краеведческо-туристической работе с учащимися выделено такие компоненты: аффективный, когнитивный, технологический, где центральным звеном есть аффективный компонент. Поэтому, важным есть успешность именно личностных мотивов, направленности студентов на краеведческо-туристическую работу.

Итак, готовность к краеведческо-туристической работе – объединение в сложную структурную систему мотивов, психологических качеств, установок и состояний, профессиональных знаний, умений и навыков, опыта целостность которых определяется полноценным развитием аффективного, когнитивного и технологического компонентов.

В работе выделены педагогические условия формирования готовности студентов к краеведческо-туристической работе, раскрыты содержание, методика и результаты опытно-экспериментальной работы. В разработанном специальном курсе “Общее краеведение и

туризм” совершенствуется содержание подготовки, которая исследуется, раскрываются все основные направления краеведения. Разработаны дидактические принципы и критерии подбора материала.

Подготовка будущих учителей географии и биологии к краеведческо-туристической работе с учащимися требует, чтобы практическая сторона содержания такой подготовки была современной и деятельной. Поэтому содержание тематического плана специального курса разделено на две взаимосвязанные части: теоретическую и практическую. В теоретической части обобщаются научные знания, которые формируются у студентов в процессе изучения комплекса учебных дисциплин и подаются основы краеведческо-туристических знаний и умений, необходимых учителю для работы с учащимися. Вторая (практическая) часть специального курса обеспечивает выработку соответствующих умений и навыков, что позволяет приобщить студентов к практическому изучению окружающей среды: природы и человеческого общества во время полевых и педагогических практик, работы студентов в детских общественных объединениях.

На основании теоретических предпосылок и соответствующих исследований были выделены высокий, средний и низкий уровни подготовленности будущих учителей географии и биологии к краеведческо-туристической работе. Результаты экспериментальной работы характеризуют подготовку учителей к краеведческо-туристической работе как целостный процесс формирования у них знаний, умений и навыков, что подтверждается самооценками и экспертными оценками.

Вследствие экспериментальной работы было установлено, что 53,1% студентов экспериментальной группы достигли высокого профессионального уровня готовности к краеведческо-туристической работе, в контрольной группе они составили – 27,4%.

Как показали результаты исследования, главными факторами прироста знаний, умений и навыков студентов были: разработанный специальный курс “Общее краеведение и туризм” – (38%), выполнение краеведческих заданий во время полевых, педагогических практик, работы студентов в детских общественных объединениях –18% (в контрольной группе 19% и 13%).

В целом уровень готовности студентов экспериментальной группы значительно выше, чем в контрольной группе, что подтверждает эффективность реализованной методики подготовки будущих учителей географии и биологии к краеведческо-туристической работе.

Ключевые слова: краеведение, туризм, родной край, краеведческо-туристическая работа с учащимися, готовность к краеведческо-туристической работе.

O.V. Timetz. Preparing of future teachers of geography and biology for study of local lore and tourist work with pupils. - Manuscript.

Dissertation for the scientific degree of a candidate of pedagogical sciences in spesiality 13.00.04

– the theory and method of professional education.- Institute of the Pedagogy and Psychology in the professional education at Academy of Pedagogic Sciences of Ukraine, Kiev, 2001.

The thesis is devoted to the problem of preparing of future geography and biology teachers for study of local lore tourist work with pupils.

The new ways of local lore studying of concrete area – native land were approbated.

During the investigation clear system of preparing of future geography and biology teachers for local lore studying and tourist work was based.

The actuality of the investigated topic, aim, object, tasks of the investigation as well as nuthcals and stages of the experimental work were based.

New conception was developed and there were presented the results of the approbation. The aim, task, meaning of the study of local lore and tourism were developed in the first part. The main direction of the local lore studying were determined. The state of the problem in theory and practice of educational establishments, theoretical fundamentals and peculiarities of the professional study of local lore and tourist preparing of the future teachers were discovered.

The content, methods and results of experimental work in the process of preparing of geography and biology teachers for study of local lore and tourist were revealed in the second part. The analyze of the investigation showed that the level of readiness of students of the experimentone. This confirmed the effectiveness of the done technology of the readiness of the students for study of local lore and tourist work with pupils.

Key words: study of local lore, tourism, native land, study of local lore and tourist work with pupils, readiness for study of local lore and tourist work.